

Milvia Gulešić Machata

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

milviagulesicmachata@gmail.com

Sanda Lucija Udier

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

sanda.lucija.udier@gmail.com

Glagolske rekcije u poučavanju hrvatskoga kao inoga jezika

Da bi neizvorni govornik hrvatskoga jezika mogao točno upotrijebiti pojedini glagol u određenome značenju, ne treba svladati samo njegova morfonološka obilježja (oblike u prezentu, perfektu i futuru, imperativu i kondicionalu) nego i ona sintaktička, dakle, prije svega, njegove rekcije. Zbog toga je poučavanje glagolskih rekcija vrlo važna sastavnica poučavanja hrvatskoga kao inoga jezika (HIJ-a). Poučavanje je rekcija kompleksno jer pretpostavlja da je učenik već ovladao morfološkim obilježjima kako glagola, tako i imenskih riječi. U članku se govori o mogućim načinima poučavanja glagolskih rekcija u nastavi HIJ-a te je osmišljena podjela na osam pristupa. To su: 1) poučavanje glagolskih rekcija prema padežu rekcije, dakle pristup koji prati progresiju obrade padeža po principu „padež po padež”; 2) pristup utemeljen na poučavanju onih rekcija koje se pojavljuju uz najčešće glagole, dakle pristup koji prati progresiju učenja glagola; 3) poučavanje različitih rekcija koje se pojavljuju uz isti glagol; 4) pristup poučavanju rekcija prema glagolima iste osnove – takvi glagoli često nemaju istu rekciju; 5) semantički pristup – poučavanje skupina glagola sličnoga značenja i njihovih rekcija (npr. glagoli kretanja, glagoli govorenja, glagoli mišljenja i slično); 6) komparativni pristup (rekcije određenoga hrvatskoga glagola i rekcije ekvivalentnoga glagola u J1 učenika HIJ-a), 7) poučavanje glagola s istim rekcijskim modelom i 8) tematsko poučavanje glagolskih rekcija. Poučavanje glagolskih rekcija na nastavi HIJ-a temelji se na izboru i kombinaciji elemenata više navedenih modela u ovisnosti o potrebama konkretnih učenika i drugim parametrima. U članku je riječ o primjenjivosti pojedinih pristupa i njihovih kombinacija u različitim skupinama učenika HIJ-a.

Ključne riječi: hrvatski kao ini jezik (HIJ), poučavanje, valentnost, glagolske rekcije, modeli poučavanja rekcija

0. Valentnost i rekcije

Valentnost je svojstvo riječi (nositelja valentnosti) da otvara mjesto u sintagmi ili rečenici drugim riječima (dopunama i dodacima) s točno određenim gramatičkim i semantičkim svojstvima. Gramatika zavisnosti na rečenicu gleda kao na monocentričnu strukturu u čijem je središtu glagol koji je nositelj valentnosti, a po kojemu se drugi rečenični elementi uvrštavaju. U lingvistici je uobičajeno govoriti o valentnosti glagola, a vode se rasprave koje od ostalih vrsta riječi također imaju valentnost, osim imenica i pridjeva za koje je sigurno da ih imaju (Samardžija 1993: 5, Silić i Pranjković 2005: 264, Marković 2012: 183). Kada je riječ o valentnosti, parametri koje valja uzeti u obzir jesu obvezatnost i neobvezatnost dopuna nositelja valentnosti (odnosno razlikovanje dopuna i dodataka), gramatičnost i negramatičnost sintagma i rečenica koje nastaju te njihova ovjerenost i neovjerenost u jezičnoj praksi. Prema teoriji valentnosti glagol je strukturno središte rečenice i nositelj valentnosti u sintagmama u kojima su deklinabilne riječi podređeni članovi. Valentnost glagola svojstvo je glagola da u rečenici otvaraju mjesto drugim riječima. Pojam valentnosti širi je od pojma rekcije kojim se obično služi tradicionalna gramatika jer, za razliku od rekcije, valentnost obuhvaća ne samo obavezne dopune (npr. izravni objekt u akuzativu *jabuku* u sintagmi *jesti jabuku*) nego i neobavezne, takozvane dodatke (npr. priložnu oznaku mjesta *u vrtu* u rečenici *Iva jede jabuku u vrtu.*). Dakle, dio valentnosti glagola koji ne uključuje subjekt nego samo objekte, odnosno samo obavezne dopune, tradicionalno se naziva rekcijom (Marković 2012: 228). Naziv rekcija može se rabiti i za broj obaveznih dopuna zavisnih sastavnica ili za vrstu obaveznih sastavnica (dopuna). Glagoli mogu biti avalentni ili glagoli nulte valencije (nemaju ni vršitelja ni trpitelja radnje, na primjer *kišiti*, *sniježiti*), jednovalentni (imaju samo vršitelja radnje, na primjer *hodati*, *umrijeti*), dvovalentni (imaju vršitelja i trpitelja, npr. *znati*, *voljeti*), trovalentni (imaju vršitelja i dvije dopune, na primjer *pisati*, *dati*). Prema vrsti rekcije glagoli mogu biti neprijelazni ili intranzitivni kada ne otvaraju mjesto objektu (*naći*, *rasti*), zatim prijelazni ili tranzitivni kada otvaraju mjesto jednomu objektu te dvo-prijelazni ili ditranzitivni kada otvaraju mjesto dvama objektima, bližemu i daljemu, izravnomu i neizravnomu. Od svih vrsta riječi glagoli imaju najviše dopuna tako da postoje čak i trovalentni glagoli, što nije svojstvo ni jedne druge vrste riječi (Marković 2012: 227–229). Znanje o tome koji glagol (glavna sastavnica sintagme, glava) otvara mjesto kakvim riječima (drugim sastavnicama sintagme, zavisnicama) imanentno je izvornim govornicima i oni u tome vrlo rijetko griješe, a neizvorni govornici trebaju uložiti puno truda da bi ovladali tim znanjima. Valentnosti glagola posvećeno je puno stručne pozornosti i o njoj se pišu i objavljuju lingvistički napisi (Helbig 1979, Bauer, Opačić, Pranjković i Samardžija 1987, 1993, Silić 1993, Belaj 2001, Mikelić Preradović 2008, Oraić 2008, Šojat 2008, Samardžija 1993, 1994, 2003), dok su valentnosti glagola u nastavi HII-a za sada posvećena samo dva članka koja govore o pristupu obradi glagolskih valencija u rječnicima i popisima glagola za neizvorne go-

vornike (Gulešić Machata, Čilaš Mikulić i Udier 2011)¹ i o metodičkome pristupu glagolskim rekcijama u nastavi hrvatskoga jezika za izvorne govornike poljskoga jezika (Krmpotić i Kubiszowska 2012). U ovome radu pozornost se posvećuje načinima na koje se glagolske rekcije, dakle imenske riječi u nekome od zavisnih padeža i prijedložno-padežni izrazi, kojima mjesto u rečenici i sintagmi otvara glagol, mogu obrađivati u nastavi HIJ-a. Svrha je članka iznijeti pregled različitih pristupa čija je pojedinačna ili kombinirana primjena moguća u različitim vidovima nastave HIJ-a.

1. Rekcije u poučavanju HIJ-a

Nastava inoga jezika služi osposobljavanju govornika za ostvarivanje njihovih komunikacijskih potreba. Da bi neizvorni govornici postali sposobni ostvariti komunikaciju na hrvatskome jeziku, trebaju razviti svoju komunikacijsku kompetenciju, a komunikacijska se kompetencija sastoji od nekoliko kompetencija: jezičnih, odnosno lingvističkih, društvenojezičnih, odnosno sociolingvističkih i korisničkih, odnosno pragmatičkih (Jelaska 2005: 21). Jezična (lingvistička) kompetencija odnosi se na ovladavanje različitim vidovima jezika, a tradicionalne se jezične razine mogu shvatiti kao njezini elementi. Kompetencije koje zajedno tvore jezičnu kompetenciju jesu: leksička kompetencija, gramatička kompetencija (koja se sastoji od morfološke i sintaktičke), semantička kompetencija, fonološka kompetencija te ortografska i ortoepska kompetencija. Leksička kompetencija uključuje znanje i mogućnosti uporabe rječnika nekoga jezika, dakle leksičkih i gramatičkih riječi, a gramatička kompetencija poznavanje obilježja pojedinih gramatičkih elemenata (morfemi, riječi, kategorije, strukture), njihovih procesa i odnosa među njima. Društvenojezična kompetencija uključuje poznavanje i razumijevanje društvenih okolnosti uporabe jezika, a korisnička kompetencija funkcionalno prikladnu uporabu jezika (Jelaska 2005: 22–23).

Kad je riječ o jezičnoj kompetenciji, može se reći da gotovo da nema učenika inoga jezika koji je motiviran za učenje jezika, a da nije motiviran za ovladavanje njegovim leksikom, međutim postoje učenici koji nisu motivirani za ovladavanje gramatikom (Udier 2009: 78). Učenici inoga jezika mogu se provizorno podijeliti na one koji jezik smatraju samo sredstvom sporazumijevanja i one koji ga smatraju i predmetom proučavanja (Laufer 2005: 231), a među onima koji ga smatraju samo sredstvom sporazumijevanja ponekad postoji otpor prema obradi i uvježbavanju gramatičkih

¹ Analizirani su sljedeći rječnici i popisi: *Rječnik valentnosti hrvatskih glagola* (1993) Rudolfa Filipovića koji je namijenjen ponajprije govornicima engleskoga jezika i potomcima hrvatskih iseljenika; *Njemačko-hrvatski rječnik glagola u kontekstu* (1998) Hansa Leitnera u kojem se 600 njemačkih glagola uspoređuje s hrvatskima; *Popis glagola u udžbeniku Kroatisch für die Mittelstufe: Lese- und Übungstexte* (2005) Marije Korom; *Glagolski dodatak u udžbeniku Hrvatski za početnike 1* (2006) autorica M. Čilaš Mikulić, M. Gulešić Machata, D. Pasini i S. L. Udier, zatim u udžbeniku *Razgovarajte s nama! Hrvatski za više početnike* (2008), autorica M. Čilaš Mikulić, M. Gulešić Machata i S. L. Udier te u udžbeniku *Razgovarajte s nama! Hrvatski za niži srednji stupanj* (2011) autorica M. Čilaš Mikulić, M. Gulešić Machata i S. L. Udier.

oblika i odnosa. Takvim učenicima inoga jezika potrebno je osvijestiti kako nije produktivno usvajati leksik bez istodobnoga usvajanja morfologije i sintakse jer ga tako nije moguće upotrijebiti na odgovarajući način i s odgovarajućim značenjem. Kako bi pojedina leksička jedinica postala dijelom proizvodnoga vokabulara govornika inoga jezika, ona treba biti usvojena i u sintaktičkome smislu. Govornik treba znati kako se svaka pojedina leksička jedinica uključuje u sintagme i rečenice. Uključivanje u rečenicu obično počinje od glagola koji je strukturno središte rečenice i koji uvjetuje sintaktičku okolinu, dakle padež i oblik ostalih riječi u rečenici. Prema tome, informacije o sintaktičkoj okolini, dakle o valentnosti i rekcijama, ključne su za proizvodnju sintagma i rečenica. Zbog toga na nastavi HIJ-a nije dovoljno obraditi samo glagolske oblike u različitim vremenima i načinima (dakle prikazati glagole samo s paradigmatske strane koju opisuje morfologija) nego i način kako se oni uklapaju u sintaktičku okolinu i kako se njima proizvode sintagme i rečenice, to jest treba prikazati glagole i sa sintagmatske strane, dakle sintaktički). Dakle, prilikom obrade glagola učenicima treba pružiti informaciju o tome koji prijedlog i imensku riječ u kojem padežu uvjetuje svaki pojedini glagol u svakome pojedinome značenju (Udier 2009: 82). Spomenute sintaktičke zakonitosti dolaze do izražaja svaki put kad se dvije riječi ili više njih nađe u suodnosu, tj. svaki put kad se proizvodi sintagma ili rečenica, i to ih čini nezaobilaznim dijelom poučavanja inoga jezika. Osim što je važno, stjecanje znanja o tome koji glagol zahtijeva dopunu u vidu kojih imenskih riječi u kojemu od zavisnih padeža i u vidu kakva prijedložno-padežnoga izraza vrlo je kompleksan zadatak jer podrazumijeva istodobno ovladavanje obilježjima glagola i obilježjima imenskih riječi koje su s njima u suodnosu.

Iz svega navedenoga proizlazi da je ovladavanje glagolskim rekcijama vrlo važno u cijelome procesu ovladavanja HIJ-em, jednako na samome početku učenja kao i kad učenici postižu kompetenciju blisku izvornogovorničkoj. Učenicima HIJ-a treba osvijestiti važnost glagolskih rekcija u ukupnome procesu ovladavanja HIJ-em. Podatke o rekcijama potrebno je strukturirati i sistematizirati kako bi bili predstavljeni učenicima inoga jezika kao logična i koherentna cjelina. Pored toga treba stvoriti didaktičke uvjete za ovladavanje rekcijama prikladnom nastavnom obradom te uvođenjem dovoljno ponavljanja i uvježbavanja kako bi se postigla automatizacija i kako bi se učenici osposobili za samostalnu pismenu i usmenu proizvodnju sintagmi, rečenica i tekstova na hrvatskome jeziku s pravilno upotrijebljenim glagolskim rekcijama.

2. pristupi poučavanju rekcija u hrvatskome kao inome jeziku

Da bi poučavanje učenika HIJ-a rekcijama bilo uspješno, ključno je pronaći odgovarajući poučavateljski model. Kad je riječ o rekcijama hrvatskih glagola, postoji više mogućih poučavateljskih modela koji se mogu primjenjivati u različitim vrstama i oblicima nastave HIJ-a u ovisnosti o različitim čimbenicima kao što su razina poznavanja hrvatskoga jezika učenika koje se poučava, njihova lingvistička naobrazba i osvijestjenost, opseg i vrsta nastavnoga programa i satnica u kojoj se izvodi, potrebe

konkretnih učenika, svrha za koju uče hrvatski jezik i slično. Poučavateljske modele i pristupe rekcijama hrvatskih glagola moguće je primijeniti pojedinačno ili ih međusobno kombinirati, a za većinu vrsta nastave bilo bi prikladnije kombinirati više pristupa nego inzistirati samo na jednome. Obradu, poučavanje i uvježbavanje rekcija u nastavi moguće je sistematizirati do jedne razine, ali ih nije moguće sasvim sistematizirati s obzirom na činjenicu da su hrvatski glagoli vrlo različiti po svojim rekcijskim obilježjima. Glavni je princip da se glagoli najčešće uvode u nastavu po kriteriju čestotnosti, a ne po padežu pripadajuće rekcije ili po značenju ili po rekcijaskome tipu koji je nekim glagolima zajednički. Zbog toga se najčešće kombinira načelo čestotnosti s drugim načelima, na primjer s načelom padežne progresije. Neki su pristupi i kombinacije pristupa prikladni za primjenu na početnim stupnjevima poučavanja, neki na srednjima, a neki na naprednima. Važno je učenicima HIJ-a osvijestiti činjenicu da učenje rekcija ne prestaje jer se svakim novim glagolom moraju učiti i njegove rekcije. Rekcijaskih se modela uči onoliko koliko se uči i glagola i zbog toga učenje rekcija traje onoliko dugo koliko i učenje HIJ-a.

Podjela na osam pristupa poučavanju glagolskih rekcija koja slijedi autorski je doprinos ovoj problematici.

2.1. Poučavanje glagolskih rekcija prema padežu rekcije

Glavno je načelo kojim se vodi taj pristup načelo padežne progresije. To je pristup u kojem se glagolske rekcije poučavaju prema padežu rekcije te prati progresiju obrade padeža na nastavi po principu „padež po padež“. Prvo treba utvrditi redoslijed poučavanja padeža i opseg podataka o svakome padežu koji će biti obrađen na svakoj pojedinoj razini učenja (Udier, Gulešić-Machata i Čilaš-Mikulić 2006: 41), a potom predvidjeti glagole koji imaju rekciju u tome padežu pa uklopiti poučavanje rekcija tih glagola u obradu padežnih oblika imenskih riječi. Ako se npr. od zavisnih padeža najprije poučava akuzativ, ujedno se mogu poučavati glagoli koji imaju akuzativnu rekciju, dakle kojima je rekcija imenska riječ u akuzativu (npr. *čitati* + A, *svirati* + A, *kupiti* + A) i oni kojima je rekcija prijedložno-padežni izraz u akuzativu (npr. *ići* + u, *na* + A, *žuriti se* + u, *na* + A, *ići* + po + A, *kupiti* + za + A). Ako se u takvu poučavateljskome modelu sljedeći poučava npr. lokativ, poučavat će se glagoli kojima je rekcija prijedložno-padežni izraz u lokativu (npr. *biti* + u, *na* + L, *živjeti* + u, *na* + L, *šetati se* + po + L). Ako se u takvu poučavateljskome modelu potom poučava npr. dativ, poučavat će se glagoli koji imaju dativnu rekciju: oni kojima je rekcija imenska riječ u dativu (npr. *pripadati* + D, *smijati se* + D) i oni kojima je rekcija prijedložno-padežni izraz u dativu (npr. *ići* + prema + D, *žuriti se* + prema + D) i tako dalje. Naravno, u takvu poučavanju rekcija treba uzeti u obzir progresiju obrade prezentskih vrsta, pa u skladu s time poučavati rekcije glagola koji pripadaju onim vrstama koje se u toj određenoj etapi procesa poučavanja planiraju obraditi. Taj je pristup prikladan posebice za poučavanje glagolskih rekcija na početnim i nižim srednjim razinama učenja HIJ-a (A1, A2 i B1 prema ZEROJ-u).

2.2. Poučavanje rekcija koje se pojavljuju uz najčešće hrvatske glagole

Načelo na kojem se zasniva ovaj pristup jest načelo čestotnosti koje je uvijek vrlo važno u poučavanju inoga jezika budući da zastupljenije jezične elemente treba uvesti u nastavu prije nego one manje zastupljene. Zbog toga je vrlo važno konzultirati odgovarajuće priručnike koji obrađuju korpus da bi se utvrdila čestotnost pojedinih leksičkih jedinica nekoga jezika (Moguš, Bratanić i Tadić 1999). Pristup u kojemu se glagolske rekcije poučavaju prema čestotnosti glagola utemeljen je na praćenju progresije učenja glagola s obzirom na čestotnost i s obzirom na glagolske vrste. U nastavu se prvo uvode najčešći glagoli (npr. *ići, jesti, piti, kupiti*), a istodobno se obrađuju i njihove najčešće rekcije (*ići u/na + A, jesti + A, piti + A, kupiti + A...*). Pri tome treba voditi računa i o morfologiji imenskih riječi, dakle trebaju se obrađivati samo rekcije u onim padežima kojima su učenici već ovladali. Na primjer, *glagoli jesti, piti, kupiti* koji imaju akuzativnu rekciju mogu se obrađivati istodobno s akuzativom imenica ili neposredno nakon njegove obrade. U kasnijim fazama učenja u nastavu se uvode novi glagoli, također po načelu čestotnosti, te se uče njihove rekcije, a proširuje se i znanje o rekcijama glagola koji su prije bili obrađivani. Taj je pristup prikladan posebice za poučavanje glagolskih rekcija na početnim i nižim srednjim razinama učenja HIJ-a (A1, A2 i B1 prema ZEROJ-u).

2.3. Poučavanje većine ili svih rekcija koje se pojavljuju uz isti glagol

Načelo kojim se vodi ovaj pristup jest načelo sveobuhvatnosti obrade glagola. Pristup u kojemu se poučavaju sve rekcije koje se pojavljuju uz određeni glagol moguć je od višega početnoga stupnja učenja HIJ-a nadalje, tj. onda kad su učenici ovladali morfologijom padeža imenica. Na primjer, kad se uči ili ponavlja glagol *voziti se*, uči se više njegovih rekcija (npr. *voziti se + u/ na + A, voziti se + I, voziti se + prema + D, voziti se + pokraj, blizu (...)* + G). Koliko će se rekcija poučavati uz pojedini glagol, ovisi o više čimbenika: o stupnju učenja HIJ-a na kojem se uči ili ponavlja određeni glagol, o vrsti tečaja i broju sati i sl. Na intenzivnim tečajevima HIJ-a s većim brojem sati, pogotovo na srednjim i naprednim stupnjevima, može se obraditi velik broj rekcija uz pojedine glagole.

Taj je pristup osobito prikladan za poučavanje glagolskih rekcija na srednjim i naprednim razinama učenja HIJ-a (B1, B2 i C1 prema ZEROJ-u). On je vrlo prikladan za sistematizaciju gradiva o rekcijama i predstavlja temelj za izradu popisa glagola s rekcijama u postojećim udženicima (Korom 2005, Čilaš Mikulić, Gulešić Machata, Pasini i Udier 2006, Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2008, Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2011), kao i popisa glagola koji učenici HIJ-a sastavljaju za vlastite potrebe kad se osamostaljuju u učenju.

2.4. Poučavanje rekcija glagola iste osnove

Pristup u kojemu se poučavaju rekcije prema glagolima iste osnove pristup je koji kreće od glagola u kontekstu, pa se na taj način poučavaju sličnoznačni glagoli koji

često nemaju istu rekciju. Ako se takvim pristupom poučava npr. glagol *pisati* i glagoli nastali prefigiranjem glagola *pisati*, mogu se poučavati sljedeći glagoli i njihove rekcije: *pisati* + A, D, I; *prepisati* + A, *prepisati* + u, na + A, *prepisati* + iz + G; *zapisati* + A, I, *zapisati* + u, na + A; *ispisati* + iz + G. Takav se pristup može povezati s poučavanjem glagolskoga vida (*prepisivati* i *prepisati* + A, *prepisivati* i *prepisati* + u, na + A, *prepisivati* i *prepisati* + iz + G; *zapisivati* i *zapisati* + A, I, *zapisivati* i *zapisati* + u, na + A; *ispisivati* i *ispisati* + iz + G). Takav je pristup primjenjiv uglavnom na srednjim i naprednim stupnjevima učenja HIJ-a jer zahtijeva ovladanost značenjem glagolskih prefikasa i morfologijom imenskih riječi. Poučavanje rekcija prema glagolima iste osnove djelomično je moguće i na višem početnome stupnju, ali s manjim brojem najčešćih glagola koji se mogu prefigirati.

2.5. Poučavanje glagolskih rekcija sličnoznačnih glagola

Ovaj se pristup temelji na semantičkome načelu. Semantički je pristup rekcijama u nastavi utemeljen na poučavanju skupina glagola slična značenja i njihovih rekcija. Mogu se poučavati npr. glagoli kretanja i njihove rekcije, glagoli govorenja i njihove rekcije, glagoli mišljenja i njihove rekcije itd. Ako se u takvu pristupu poučavaju npr. glagoli kretanja *ići*, *hodati*, *šetati*, *žuriti se*, *trčati*, *voziti se*, učenici će ovladavati rekcijama uza svaki od tih glagola (npr. *ići* + u, na + A, *ići* + po + A; *hodati* + I, *hodati* + po + L, *hodati* + s + I, *žuriti se* + u, na + A, *žuriti se* + po + A, *trčati* + po + L, *trčati* + za + I, *voziti se* + u, na + A, *voziti se* + I, *voziti se* + prema + D)². Skupine sličnoznačnih glagola ionako zahtijevaju skupnu obradu ili sistematizaciju jer je učenicima HIJ-a potrebno rastumačiti suptilne razlike u njihovu značenju da bi ih znali ispravno upotrebljavati. Primjer za to mogu biti glagoli govorenja kod čije je obrade važno, među ostalim, rastumačiti da glagol *govoriti* označava monološko izražavanje ili sposobnost govornoga izražavanja na nekome jeziku, da se glagol *pričati* uglavnom odnosi na naraciju, a da glagol *razgovarati* podrazumijeva dijalog. Uz podatke o značenju i konjugaciji učenicima se mogu dati i podaci o rekcijama kako bi raspolagali svime što im treba za njihovu uporabu. Takav je pristup primjenjiv uglavnom na srednjim i naprednim stupnjevima učenja. Semantičko je poučavanje rekcija moguće i na višem početnome stupnju, ali s manjim brojem semantički sličnih glagola.

2.6. Poučavanje glagolskih rekcija komparativnim pristupom

U komparativnome pristupu rekcije hrvatskih glagola poučavaju se u odnosu prema rekcijama istoznačnih ili sličnoznačnih glagola u prvome jeziku učenika HIJ-a (ili, eventualno, u nekome drugome jeziku kojim vladaju). U takvu se pristupu uspoređuju rekcije u hrvatskome jeziku i u prvome jeziku učenika HIJ-a. Pretpostavka je komparativnoga pristupa da lektor dobro poznaje jezik s kojim se hrvatski jezik uspoređuje.

² Iz didaktičkih razloga na ovome se mjestu rekcijama nazivaju i obavezne dopune (objekti) i neobavezne dopune glagolima, odnosno dodaci (priložne oznake).

je na nastavi, pa je takav pristup očekivaniji, prikladniji i produktivniji u skupinama u kojima učenici imaju zajednički prvi jezik (npr. na lektoratima hrvatskoga jezika u svijetu). Rekije se u različitim jezicima često razlikuju (npr. hrvatski *čekati* + A : njemački *warten* + *auf* + A; hrvatski *zvati* (u značenju ‘telefonirati’) + A : slovački *volat’* + D; hrvatski *putovati* + I : engleski *to travel* + *by* + *imenica*), ali mogu biti i podudarne (npr. hrvatski *čitati* + A : njemački *lesen* + A; hrvatski *trenirati* + A : češki *trénovat* + A; hrvatski *imati* + A : poljski *mieć* + A). Komparativni bi pristup trebao uzeti u obzir i rekije koje su različite i rekije koje su iste, a u srodnim bi jezicima također trebalo obratiti pozornost na pozitivni i negativni prijenos pri ovladavanju inim jezikom. Taj je pristup izrazito pogodan za rad u jezično homogenim ili približno homogenim skupinama (na primjer skupinama učenika koji su govornici različitih slavenskih jezika) jer se zahvaljujući njemu mogu preduhitriti neka prijenosna odstupanja.

2.7. Poučavanje glagolskih rekija prema rekijiskome modelu

Glagolske se rekije u nastavi HIJ-a mogu obrađivati i tako da se zajednički poučavaju glagoli koji imaju isti rekijiski model. To je pristup koji je djelomično podudaran s pristupom koji prati padežnu progresiju (i u jednome i u drugome slučaju grupiraju se glagoli koji imaju rekiju u određenome padežu), samo što je kod ovoga pristupa riječ o zajedničkoj obradi i uvježbavanju glagola koji imaju dvije zajedničke rekije ili nekoliko njih. To su naprimjer glagoli koji imaju akuzativnu i dativnu rekiju (npr. *poslati*, *dati*, *kupiti*: *Poslao sam prijatelju poruku. Dao sam majci cvijet. Kupio sam sestri čokoladu.*). S takvim je pristupom rekijama kompatibilna obrada i uvježbavanje odgovarajućih prijedloga, na primjer *u/iz*, *na/s(a)* u rečenicama *Dolazim na otok. Odlazim s otoka. Otišli su u kino. Vratili su se iz kina.* o čemu se može pročitati više u Udier i Gulešić Machata 2012. Taj je pristup prikladan za primjenu na početnim stupnjevima učenja HIJ-a (A1 i A2 po ZEROJ-u) jer služi obradi elementarnih glagolskih rekija.

2.8. Poučavanje glagolskih rekija prema komunikacijskoj temi

Uz navedene pristupe moguć je i takozvani tematski pristup poučavanju glagolskih rekija koji se sastoji u poučavanju rekija svih glagola koji se javljaju u lingvo-metodičkome predlošku ili svih glagola koji se obrađuju u sklopu određene komunikacijske teme prema konkretnim komunikacijskim potrebama skupine učenika koji ovladavaju HIJ-em. Takav je pristup prikladan na srednjim i naprednim stupnjevima (B2 i C1 prema ZEROJ-u) kad su učenici već uglavnom ovladali strukturom jezika i posebno se može preporučiti za nastavu s učenicima koji HIJ uče za posebne svrhe i žele usvojiti puno tematskoga vokabulara i terminologije.

3. Primjenjivost navedenih pristupa i njihovih kombinacija u poučavanju rekija u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika

Nastavno iskustvo pokazuje kako primjenjivost navedenih i oprimjerenih pristupa ovisi o više čimbenika, a najvažniji je od njih stupanj učenja HIJ-a. Poučavanje

glagolskih rekcija prema padežu rekcije (1. pristup), poučavanje onih rekcija koje se pojavljuju uz najčešće glagole (2. pristup), komparativni pristup (6. pristup) i poučavanje glagola s istim reksijskim modelom (7. pristup) primjenjivi su od početnih stupnjeva učenja. Poučavanje različitih rekcija koje se pojavljuju uz određeni glagol (3. pristup) pristup je koji je primjenjiv od višega početnoga stupnja (preduvjet je ovladana morfologija imenica). Poučavanje rekcija prema glagolima iste osnove (4. pristup) i semantički pristup (5. pristup) primjenjivi su na srednjim i naprednim stupnjevima učenja hrvatskoga jezika, dok je tematsko poučavanje rekcija glagola (8. pristup) primjenjivo na srednjim i naprednim stupnjevima.

Primjenjivost pristupa ovisi i o (ne)homogenosti skupine s obzirom na J1 učenika: u skupini homogenoj prema J1 primjenjivi su svi spomenuti pristupi, a u skupini nehomogenoj prema J1 primjenjivi su svi pristupi izuzev komparativnoga. Ostali su čimbenici koji utječu na izbor pristupa poučavanju rekcija npr. vrsta tečaja ili nastavnoga programa, posebice s obzirom na količinu, tj. ukupan broj nastavnih sati, zatim svrha za koju se uči HIJ i konkretne komunikacijske potrebe učenika koji ga uče.

Nijedan od navedenih pristupa poučavanju rekcija u HIJ-u sam po sebi nije dovoljan, već ih u nastavi treba paralelno primjenjivati i međusobno kombinirati. Na primjer, na početnome stupnju učenja HIJ-a zasigurno treba kombinirati poučavanje glagolskih rekcija prema padežu rekcije i poučavanje onih rekcija koje se pojavljuju uz najčešće glagole (1. i 2. pristup). Općenito je zbog ovladavanja složenom morfologijom imenskih riječi i glagola hrvatskoga jezika najčešće nužno kombinirati prvi opisani pristup s drugim pristupima. Na višem početnome stupnju i na srednjim stupnjevima zasigurno će biti česta kombinacija prvih triju opisanih pristupa i pretposljednega spomenutoga pristupa (poučavanje glagolskih rekcija prema padežu rekcije, poučavanje onih rekcija koje se pojavljuju uz najčešće glagole, poučavanje različitih rekcija koje se pojavljuju uz određeni glagol, poučavanje glagola s istim reksijskim modelom). Pristupi br. 4 i 5 (poučavanje rekcija prema glagolima iste osnove i semantički pristup) posebno su primjenjivi na srednjim i naprednim stupnjevima, na kojima je zapravo moguće kombinirati sve pristupe. Komparativni se pristup, naravno, može kombinirati sa svakim od ostalih opisanih pristupa i vrlo je učinkovit u skupinama govornika istoga prvoga jezika. Svaki lektor bira pristup poučavanju rekcija u HIJ-u, odnosno kombinaciju pristupa koja najbolje odgovara konkretnim učenicima u konkretnoj poučavateljskoj situaciji, a mogućnosti za izbor i osmišljavanje pristupa zaista su goleme.

4. Stvaranje didaktičkih uvjeta za ovladavanje glagolskim rekcijama

U prethodnim poglavljima bilo je riječi o tome kako se podaci o rekcijama mogu sistematizirati da bi se u nastavi HIJ-a mogli obraditi na logičan i koherentan način. Međutim, kvalitetna obrada glagolskih rekcija na nastavi nije ni izdaleka dovoljna za ovladavanje njima. Potrebno je još stvoriti didaktičke uvjete za to uvođenjem znatne količine uvježbavanja i ponavljanja zadavanjem različitih vrsta zadataka i provođe-

njem različitih nastavnih aktivnosti. Krajnji je cilj postizanje automatizacije znanja o glagolskim rekcijama koja bi učenicima omogućila samostalnu pismenu i usmenu proizvodnju točnih sintagmi, rečenica i tekstova na hrvatskome jeziku s pravilno upotrijebljenim glagolskim rekcijama. Osim stvaranja uvjeta za ovladavanje glagolskim rekcijama na nastavi HIJ-a, potrebno je u učenika razvijati vještine potrebne za ovladavanje glagolskim rekcijama tijekom samostalnoga učenja.

Glagolske rekcije nude velike mogućnosti za uvježbavanje i provođenje aktivnosti namijenjenih uvježbavanju, a na ovome će se mjestu spomenuti samo neke od njih: 1) vježbe s umetanjem odgovarajućega prijedloga od više ponuđenih, 2) vježbe s umetanjem odgovarajućega prijedloga i imenske riječi u točnome padežu, 3) vježbe s dodavanjem imenskih riječi u određenome padežu nakon glagola i(li) prijedloga, 4) vježbe spajanja glagola s imenskim riječima u određenome padežu, 5) zadavanje vježba glagolskih rekcija u pisanoj produkciji, 6) prijevod glagola i njihovih rekcija na neki drugi jezik (prvi ili neki kojim su učenici prije ovladali) ili s nekoga drugoga jezika na hrvatski, 7) povezivanje glagola i rekcije s definicijom njegova značenja, 8) spajanje određenih glagola s određenim prijedlozima, 9) samostalno pisanje rečenica u kojima se upotrebljavaju zadani glagoli s pripadajućim rekcijama. Literatura o aktivnostima na nastavi (Dobbs 2001, Seymour i Popova 2005, Aleksovski 2008, Krmpotić i Kubiszowska 2012) može poslužiti kao vrijedan izvor ideja za kreativne vježbe i aktivnosti koje se mogu izvoditi na nastavi sa svrhom uvježbavanja glagolskih rekcija.

Jednako važno kao i stvaranje didaktičkih uvjeta za uvježbavanje i usvajanje glagolskih rekcija na nastavi, ako ne i važnije, jest osposobljavanje učenika HIJ-a za samostalno učenje glagolskih rekcija. Budući da svaka nastava treba težiti tomu da razvija tzv. učeničku nezavisnost kojom bi se učenici osposobili za samostalno učenje po završetku nastavnoga procesa, važno je kod učenika razvijati vještine samostalnoga učenja. Tomu su namijenjeni glagolski dodaci u postojećim udžbenicima HIJ-a (Korom 2005, Čilaš Mikulić, Gulešić Machata, Pasini i Udier 2006, Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2008, Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2011) kojima se učenici trebaju naučiti samostalno služiti u što ranijoj fazi učenja hrvatskoga jezika. Osposobljavanju učenika za samostalno ovladavanje glagolskim rekcijama pripada i izrada individualnih popisa glagola i njihovih rekcija. Učenici se trebaju upućivati da sami izrađuju popis glagola po padežu rekcije i na taj način samostalno sistematiziraju cjelokupno gradivo o rekcijama koje su učili na nastavi. Takvi su popisi osobito korisni kad je riječ o semantički zahtjevnijim padežima poput dativa jer učenici lakše shvaćaju zajedničko značenje koje imaju različiti glagoli s rekcijom u nekome padežu kad te glagole vide zajedno i na jednome mjestu. Na primjer, značenje usmjerenosti prema nečemu karakteristično za dativ lakše je shvatljivo kad se različiti glagoli (npr. glagoli *stremiti*, *pružiti*, *vjerovati*, *dati*, *nadati se*, *radovati se*...) sistematiziraju i pregledno objedine u popisu. Osim da stvaraju vlastite sustavne popise glagola s istom rekcijom, učenike HIJ-a potrebno je motivirati da uza svaki glagol koji zapišu, kako bi ga naučili, istodobno zapišu i njegovu rekciju da bi na jednome mjestu imali sve podatke koji su im potrebni za njegovu pravilnu upotrebu. Samostalnost učenika

HIJ-a u ovladavanju rekcijama može se potaknuti i tako da ih se, uz samostalno izrađivanje popisa glagola s istom rekcijom, osposobi za samostalno korištenje postojećih računalno pretraživih korpusa hrvatskoga jezika kao što su *Hrvatski nacionalni korpus* ili *Hrvatska jezična riznica* gdje se mogu naći konkretni primjeri sintaktičke okoline svakoga pojedinoga glagola, kao i informacije o morfosintaktičkim obilježjima glagolskih rekcija. Samostalno pretraživanje korpusa može biti vrlo korisno pogotovo učenicima na srednjim i naprednim stupnjevima učenja HIJ-a. Osamostaljivanje u učenju općenito je iznimno važno jer institucionalno učenje jezika (školsko, sveučilišno, tečajno) prije ili poslije završava, a to se često dogodi prije nego što je jezik usvojen do zadovoljavajuće razine, poslije ga je potrebno i dalje učiti, ali više ne uz pomoć stručne osobe, nego samostalno. Zbog toga tijekom nastavnoga procesa, a osobito na srednjim i naprednim stupnjevima učenja, treba prenositi odgovornost za učenje s lektora i nastavnoga procesa na učenike same (Udier 2009: 89) te ih osposobiti za samostalno učenje, kako glagolskih rekcija, tako i svega drugoga što je potrebno za komunikaciju na inome jeziku.

5. Zaključne napomene

Obrada i ovladavanje glagolskim rekcijama važan je dio nastave HIJ-a od početnih do završnih stupnjeva jer su informacije o rekciji ključne za pravilnu i svrhovitu uporabu glagola u hrvatskome jeziku. Bez ovladanosti glagolskim rekcijama nije moguće tvoriti gramatički i značenjski točne sintagme i rečenice u hrvatskome jeziku. Da bi se glagolske rekcije mogle usvojiti do zadovoljavajuće razine, potrebno je pronaći prikladan pristup njihovoj nastavnoj obradi te stvoriti odgovarajuće didaktičke uvjete za njihovo usvajanje. Izbor i kombinacija pristupa poučavanju glagolskih rekcija ovisi o razini jezične kompetencije na kojoj su učenici koji uče HIJ (početnoj, srednjoj, naprednoj), o strukturi skupine koja uči hrvatski kao ini jezik (je li homogena ili nehomogena po J1 učenika HIJ-a; je li filološka ili nefilološka skupina i sl.) te o količini i vrsti nastave (je li riječ o studiju kroatistike ili slavistike, intenzivnome tečaju, tečaju s manjim brojem sati, tečaju općega jezika ili jezika za posebne svrhe itd.), tj. u obzir treba i uzeti konkretnu svrhu radi koje se uči HIJ.

Poučavateljski modeli koje je moguće primijeniti na obradu i uvježbavanje glagolskih rekcija jesu: poučavanje glagolskih rekcija prema padežu rekcije, dakle pristup koji prati progresiju obrade padeža po principu „padež po padež“; pristup utemeljen na poučavanju onih rekcija koje se pojavljuju uz najčešće glagole, dakle pristup koji prati progresiju učenja glagola; poučavanje različitih rekcija koje se pojavljuju uz isti glagol; pristup poučavanju rekcija prema glagolima iste osnove (takvi glagoli često nemaju istu rekciju); semantički pristup – poučavanje skupina glagola sličnoga značenja i njihovih rekcija (npr. glagoli kretanja, glagoli govorenja, glagoli mišljenja i slično); komparativni pristup (rekcije određenoga hrvatskoga glagola i rekcije toga glagola u J1 učenika HIJ-a); poučavanje glagola s istim rekcijским modelom; tematsko poučavanje glagolskih rekcija. Ti se pristupi i modeli u nastavi HIJ-a mogu

primjenjivati u više međusobnih kombinacija u ovisnosti o konkretnim potrebama učenika HIJ-a.

Usto što je potrebno stvoriti uvjete za ovladavanje rekcijama na nastavi HIJ-a, što uključuje prikladnu nastavnu obradu i uvježbavanje, učenici HIJ-a trebaju se osposobiti za samostalno učenje i ovladavanje rekcijama kako bi bili spremni za napredovanje u učenju i nakon prestanka organizirane nastave HIJ-a.

6. Literatura

- Aleksovski, M. (2008) Aktivnosti u nastavi hrvatskoga jezika kao drugoga i stranoga za početnike. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, godina III, br. 5, 97–114.
- Bauer, I., Opačić, N., Pranjković I. i Samardžija, M. (1993) Rječnik valentnosti hrvatskih glagola. *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika IV*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb: Filozofski fakultet, 87–109.
- Belaj, B. (2001) Prototipno-kontekstualna analiza povratnih glagola u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, sv. 27, br. 51. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo – Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1–11.
- Dobbs, J. (2001) *Using the Board in the Language Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gulešić Machata, M., Čilaš Mikulić, M i Udier i S. L. (2011) Glagolske valencije i inojezični hrvatski. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, Zagreb, br. 11, godište 6, 23–38.
- Helbig, G. (1979) Tendencije razvoja suvremene teorije valentnosti. *Strani jezici*, 8, 1–2, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2–23.
- Hrvatski nacionalni korpus <http://www.hnk.ffzg.hr/>
- Hrvatska jezična riznica <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>
- Jelaska, Z. et a. (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Korom, M. (2005) *Kroatisch für die Mittelstufe: Lese- und Übungstexte*. Verlag Otto Sagner, München.
- Krmpotić, S. i Kubiszowska, K. (2012) Ovladavanje glagolskom rekcijom u nastavi hrvatskoga kao J2. *Croticum, Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika, 1. zbornik radova*, uredili. M. Čilaš Mikulić, A.-T. Juričić i S. L. Udier, 51–63.
- Leitner, H. (1998) *Njemačko-hrvatski rječnik glagola u kontekstu – Deutsch-Kroatisch Wörterbuch Verben im Kontext*. Školska knjiga, Zagreb.
- Marković, I. (2012) *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Mikelić Preradović, N. (2008) *Valencijski leksikon hrvatskih glagola* (CROVALLEX 2.008). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <http://cal.ffzg.hr/crovallex/index.html>
- Moguš, M., Bratanić, M. i Tadić, M. (1999) *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Oraić, I. (2008) Kako razvrstati glagole s elementom *se* u valencijskome rječniku hrvatskih glagola? *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, 269–283.

- Samardžija, M. (1987) Četiri pitanja o biti valentnosti. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, Zagreb: Filozofski fakultet, vol. 22, 85–106.
- Samardžija, M. (1988) Razdioba glagola po valentnosti. *Radovi zavoda za slavensku filologiju*, 23, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 35–46.
- Samardžija, M. (1993) Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti. *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika*, sv. IV, *Teorija valentnosti i rječnik valentnosti hrvatskih glagola*, ur. Rudolf Filipović, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1–14.
- Samardžija, M. (1993) Rječnik valentnosti hrvatskih glagola (Uvod). *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika IV*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb: Filozofski fakultet, 73–85.
- Samardžija, M. (1994) Valentnost i semantičke mijene hrvatskih glagola. *Fluminensia*, 6, 1–2, 49–59.
- Samardžija, M. (2003) Valentnost hrvatskih glagola. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*, urednik S. Botica, Zagreb: FF press, 32–38.
- Seymour, D. i Popova, M. (2005) *700 Classroom Activities*. Oxford: Macmillan.
- Silić, J. (1993) Valentnost i sintaksa. *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika IV*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb: Filozofski fakultet, 15–27.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb, Školska knjiga.
- Šojat, K. (2008) *Sintaktički i semantički opis glagolskih valencija u hrvatskom*. Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, Zagreb. Doktorska disertacija.
- Udier, S. L., Gulešić Machata, M. i Čilaš Mikulić, M. (2006) Gramatičko-semantički pristup obradi padeža. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, Zagreb, br. 1, godište 1, 36–49.
- Udier, S. L. (2009) Pristup obradi leksičkih jedinica u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, Zagreb, br. 7, godište 4, 77–94.
- Udier, S. L. i Gulešić Machata, M. (2012) Prijedlozi u hrvatskom kao inom jeziku – opis i obrada. *Croaticum, Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika, 1. zbornik radova*, uredili: M. Čilaš Mikulić, A. Juričić i S. L. Udier, Zagreb, FF press, 36–50.
- Zajednički europski referentni okvir za jezike* (2005) Strassbourg i Zagreb: Vijeće Europe i Školska knjiga.

Verb rections in the teaching of Croatian as L2

For non-native speakers of Croatian to be able to use correctly an individual verb in a specific meaning, they do not need to master only its morphonological features (forms in the present, perfect and future, imperative and conditional), but also its syntactic features, i.e. primarily its rections. For that reason, the teaching of verb rections is a very important component of teaching Croatian as an L2. Teaching rections is complex, for it presupposes that the student has already mastered the morphological features of both verbs and nominal words. The article discusses possible approaches to the teaching of verb rections in the classes of Croatian as L2. Those are: 1) teaching verb rections according to the rection case, hence an approach following the progression of the treatment of cases according to the “case by case” principle; 2) approach based on teaching those rections that appear with the most frequent verbs, hence an approach following the progression of verb learning; 3) teaching different rections that appear with the same verb; 4) teaching rections according to the verbs of the same stem – such verbs frequently do not have the same rection; 5) semantic approach – teaching groups of verbs of similar meaning and their rections (e.g. verbs of movement, verbs of speaking, verbs of thinking etc.); 6) comparative approach (rections of a specific Croatian verb and rections of the equivalent verb in L1 of the student of Croatian as L2); 7) teaching of verbs with the same rection model; and 8) thematic teaching of verb rections. The teaching of verb rections in classes of Croatian as L2 is based on the selection and combination of elements of several given models, depending on the needs of specific students and other parameters. The article discusses the applicability of individual approaches and their combinations in different groups of students of Croatian as L2.

Key words: *Croatian as L2, teaching, valency, verb rections, rection teaching models*